

บทบรรณาธิการ

“แนวรบเชิงสัญญะ เหตุการณ์ไม่เปลี่ยนแปลง”

“สัญญะ” หรือ “sign” เป็นศัพท์บัญญัติที่นักคิดในกลุ่มสัญวิทยา (semiology) หรือสัญศาสตร์ (semiotics) ให้ความสนใจศึกษามานานหลายทศวรรษ สัญญะเป็นตัวแทนความหมายที่ “มากไปกว่าตัวมันเอง” (something other than itself) ซึ่งผู้ส่งสารตั้งใจเข้ารหัสเพื่อแพร่กระจายไปสู่บรรดาผู้รับสารที่แตกต่างหลากหลาย

แม้ในยุคแรก ความสนใจวิเคราะห์สัญญะจะได้อิทธิพลมาจากทฤษฎีกลุ่มโครงสร้างนิยม (structuralism) ซึ่งเน้นการค้นหาโครงสร้างแบบแผนที่หยุดนิ่งว่า กระบวนการสร้างความหมายก่อตัวขึ้นมาเป็นสัญญะต่างๆ ได้อย่างไร แต่ทว่า เมื่อนักคิดรุ่นหลังๆ อาทิ Roland Barthes หรือ Umberto Eco เริ่มผสานทฤษฎีเชิงวิพากษ์ (critical theory) เข้ามาศึกษาเรื่องความหมาย หรือแม้แต่การขยายตัวของนักคิดในกลุ่มหลังโครงสร้างนิยม (post-structuralism) ออกไปอย่างกว้างขวาง วงวิชาการสัญศาสตร์จึงค่อยๆ เขยิบมาตั้งคำถามต่อว่า สัญญะและการติดตั้งรหัสความหมายหนึ่งๆ นั้น เป็นผลเนื่องมาแต่ “อำนาจ” ของใคร หรือวาทกรรมสังคมแบบใด รวมถึงการหันไปตรวจสอบว่า พลังของผู้รับสารในฐานะปัจเจกผู้กระทำการ (human agency) สามารถต่อรองกับ “อำนาจ” ดังกล่าวในขั้นตอนการตีความถอดรหัสได้ถึงระดับใด

อิทธิพลของทฤษฎีสัญวิทยาดังที่ได้กล่าวมานี้ เป็นเหตุปัจจัยที่ผู้นิพนธ์บทความอันหลากหลายในวารสารวิชาการ *วารสารศาสตร์ ฉบับพิมพ์* เล่ม “แนวรบเชิงสัญญะ เหตุการณ์ไม่เปลี่ยนแปลง” ได้ร่วมกันผลิตชิ้นงานซึ่งสะท้อนให้เห็นพลังแห่งสัญญะที่เวียนว่ายอยู่ในพื้นที่ของภาษาและการสื่อสารหลายๆ รูปแบบ อันเป็นส่วนหนึ่งของ “การเมืองทางวัฒนธรรม” (cultural politics) ที่ชวนใคร่ครวญครุ่นคิดภายใต้เนื้อหาบทความที่ต่างกันไป

หากสัญญะเป็นสมรภูมิแห่ง “การเมืองระดับจุลภาค” (micro-politics) หรือการต่อสู้ที่เหมือนเป็นเรื่องเล็กน้อย และไม่น่าจะมีอะไร แต่กลับทรงพลังอย่าง

ยิ่งในชีวิตประจำวันของปัจเจกบุคคล บทความสองเรื่องแรกได้สาธิตให้เห็นพลังของสัญญาในพื้นที่สื่อเล็กๆ ที่ไร้สาระดังกล่าว เริ่มต้นจาก เมธาวิ สิมมา กับการวิเคราะห์นวนิยายเรื่อง *ปรมาจารย์ลัทธิมาร* ในฐานะเรื่องเล่าจินตนาการแห่งการต่อรองกับบรรทัดฐานทางเพศแบบปิตาธิปไตยและชนบแห่งรักต่างเพศที่จำกัดคับแคบในดินแดนหลังม่านไม้ไผ่ และเผยให้เห็นการสื่อสารความปรารถนาแห่งตัวละครชายรักชายผ่านสัญญาในโลกแฟนตาซีเทพเซียนกำลังภายใน อันเป็นส่วนหนึ่งของการเรียกร้องให้เล็งเห็นและยอมรับความแตกต่างทางเพศวิถีของมนุษย์

จากการเมืองเรื่องเพศวิถีสู่การเมืองเรื่องความพิการ ในบทความถัดมาของ อารดา ครุจิต กับการศึกษาการเล่าเรื่องชีวิตประจำวันของคนพิการในพื้นที่สื่อออนไลน์ YouTube ด้วยการประยุกต์แนวคิดทฤษฎีปฏิบัติการแห่งชีวิตประจำวัน (practice of everyday life) ของ Michel de Certeau ผู้เขียนได้เชิญชวนให้เราเข้าสู่สังเวียนต่อสู้เชิงสัญญาที่คนพิการใช้เรื่องเล่าที่ดูจะเป็นปกติวิสัย ทั้งกิจกรรมยามว่าง กิจวัตรประจำวัน และกิจกรรมครัวเรือน เพื่อสื่อสารหรือสร้างความหมายว่า คนพิการก็คือมนุษย์คนหนึ่งที่มีคุณค่าและมีสิทธิเข้าถึง “ความสุข” ที่จะขานรับทำนองชีวิตของตนได้ว่า “ก็เป็นคนธรรมดาไม่พิเศษ ก็เป็นคน queer ที่เดินดินอย่างคนทั่วไป”

เขยิบจากการเมืองในชีวิตประจำวันมาสู่ “การเมืองระดับมหภาค” (macro-politics) เมื่อท้องถิ่นที่เราสัญจรได้กลายเป็นปริมาตรแห่งการชุมนุมเพื่อต่อสู้ทางการเมืองของคนรุ่นใหม่ที่ถูกขังมาติดต่อกับอำนาจรัฐกานตชาติ เรื่องรัตนอัมพร ได้สะท้อนย้อนรอยการทำงานจริงในสนามของช่างภาพสารคดี ที่จะสื่อสารความหมายและบอกเล่าเรื่องราวของเหตุการณ์ชุมนุม โดยแปลงออกมาเป็นระบบสัญญาของภาพถ่ายภายใต้กรอบจริยธรรมแห่งการนำเสนอเรื่องเล่าในสถานการณ์อันย้อนแย้งของการเคลื่อนไหวทางการเมือง ที่ทั้งเปราะบางอ่อนไหว แต่ก็รุนแรงทางร่างกายและจิตใจอยู่ในที่

ในขณะเดียวกัน วิไลวรรณ จงวิไลเกษม และชาติณรงค์ วิสุตกุล ได้เลือกนำเสนอโมเดลการทำงานของทีมข่าวสืบสวนเพื่อสาธารณะของสถานีโทรทัศน์ไทยพีบีเอส จากการทำวิจัยเชิงปฏิบัติการและวิเคราะห์เนื้อหารายการ

แนวสืบสวน ผู้เขียนได้ชี้ให้เห็นว่า ถ้าข่าวสืบสวนเป็นช่องทางการผลิตความหมายของสื่อโทรทัศน์สาธารณะด้วยแล้ว ขั้นตอนของการลงรหัสตั้งแต่กำหนดเป้าหมาย กำหนดวาระ จนถึงลงมือผลิตสาร สามารถสกัดเป็นแบบจำลองหรือโมเดลออกมาให้เห็นเป็นลักษณะหน้าตาอย่างไร

ท่ามกลางแรงโหมกระหน่ำของนโยบาย “อำนาจละมุน” (soft power) ของภาครัฐในปัจจุบัน หากท้องถิ่นจะยกระดับผลิตผลทางการเกษตรขึ้นเป็นตราสัญลักษณ์เพื่อสื่อสารในวงกว้างออกไป อภิเชก บานแย้ม และณัฐวิภา สินสุวรรณ ได้ฉายให้เห็นแนวทางรูปธรรมผ่านกรณีของการพัฒนาแบรนด์ผลิตภัณฑ์แปรรูปจากมันเทศของชุมชนบ้านต้นน้ำ อำเภอบางปะหัน จังหวัดพระนครศรีอยุธยา และพบว่า มันเทศไม่ใช่เพียงแค่พืชหัวใต้ดินอีกต่อไป หากแต่กระบวนการสร้างสรรค์ตราสินค้าได้เนรมิตให้มันเทศมีมูลค่าเชิงสัญลักษณ์ ผ่านทั้งองค์ประกอบทางทัศนศิลป์ ประสานกับการมีส่วนร่วมของผู้มีส่วนได้ส่วนเสียในทุกกลุ่มที่จะเข้าไปจัดการสื่อสารการตลาดผลิตภัณฑ์ทางการเกษตรได้จริงๆ

ปิดท้ายกับสองบทความที่ใช้กรณีสัญลักษณ์กับการต่อสู้ในวิถีแบบท้องถิ่นนิยม (localism) โดยเฉพาะประเด็นความเชื่อในสิ่งเหนือธรรมชาติ เริ่มจากทิพย์พัญญู กฤษสุนทร และทิฆัมพร เอี่ยมเรไร กับการหวนย้อนไปทำความเข้าใจสื่อพิธีกรรมผีปู่ย่าบรรพบุรุษของชุมชนล้านนา ทั้งนี้ หากพิธีกรรมเป็นโลกสัญลักษณ์ที่ไหลลื่นระหว่างพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์กับพื้นที่สามัญ พลวัตของสตรีล้านนาในสื่อประเพณีบูชาผีปู่ย่าจึงไม่ต่างไปจากเวทีต่อสู้เรื่องตัวตนและสถานะทางสังคมของผู้หญิงท้องถิ่น และที่สำคัญ ในความสัมพันธ์เชิงอำนาจนั้น การสั่งสมและแปลงทุนต่างๆ เป็นส่วนหนึ่งของการสถาปนาทุนสัญลักษณ์เพื่อช่วงชิงอำนาจเชิงวัฒนธรรมที่มีขึ้นมีลงในบริบทอันผันแปรของสังคมความเชื่อแบบล้านนาด้วยเช่นกัน ในขณะที่อีกหนึ่งบทความของ ชนินทร เพ็ญสุตร กับการวิเคราะห์ตัวบทภาพยนตร์สั้นเรื่อง *He Is a Real Ghost, Please Trust Us* ได้ฉายภาพเชิงสัญลักษณ์ของผีปอบในหนังสือคดีล่อเลียนเรื่องนี้ ที่สะท้อนการดิ้นรนต่อสู้เพื่อดำรงอยู่ของความเชื่อดั้งเดิมแห่งท้องถิ่น ท่ามกลางความเปลี่ยนแปลงที่ถาโถมเข้ามาในชีวิตทางสังคมเศรษฐกิจอีสานในศตวรรษที่ 21

เพราะสัญญาะไม่ใช่เพียงแค่ตัวแทนความหมายที่มากไปกว่าตัวมันเอง หากแต่เป็นระบบภาษาเชิงการเมืองของการต่อสู้ช่วงชิงอำนาจและผลประโยชน์ ทั้งระหว่างปัจเจกกับโครงสร้าง หรือระหว่างระบบคิดและการให้คุณค่าที่แตกต่างหลากหลายกันไป วารสารวิชาการ *วารสารศาสตร์* ฉบับเล่ม “**แนวรบเชิงสัญญาะ เหตุการณ์ไม่เปลี่ยนแปลง**” ถือเป็นผลผลิตที่ประมวลและชวนเชิญให้เราทำความเข้าใจ “สงครามแห่งสัญญาะ” (sign wars) ผ่านหลายๆ กรณีศึกษา หากทว่าดำรงอยู่อย่างปะทุคุกรุ่นในพื้นที่การสื่อสารและโลกความเป็นจริงรอบตัวเรา

สมสุข หินวิมาน

บรรณาธิการ